

РОЛЬ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ У СТАНОВЛЕННІ ТРАНСКОРДОНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

***Анотація.** Формування високотехнологічних кластерів є важливим і об'єктивно обумовленим процесом, який сприяє удосконаленню організаційно-виробничої структури економіки і поліпшенню динаміки її розвитку.*

***Ключові слова:** кластеризація, кластерні угруповання, кластерна політика, високотехнологічні кластери, кластери.*

***Abstract.** Formation of high-tech clusters is an important and objectively conditioned process that contributes to the improvement of organizational and production structure of the economy and improve the dynamics of its development.*

***Keywords:** clustering, cluster groups, cluster policy, high-tech clusters, clusters.*

***Аннотация.** Формирование высокотехнологических кластеров является важным и объективно обусловленным процессом, который содействует усовершенствованию организационно-производственной структуры экономики и улучшению динамики ее развития.*

***Ключевые слова:** кластеризация, кластерные объединения, кластерная политика, высокотехнологические кластеры, кластеры.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток світової економіки характеризується загостренням конкурентної боротьби між країнами, регіонами, корпораціями та фірмами. Суттєвим чинником посилення цього процесу є

¹ к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

становлення та розвиток високотехнологічних кластерів. Їхня діяльність виступає важливим аспектом формування стійкої конкурентоспроможності регіону або галузі.

Інтеграція української економіки у світову економічну систему не може відбутися за умови ігнорування світових тенденцій, результатом якої є поява інтегрованих структур. Від пріоритетів, обраних державою у сфері підтримки інтеграційних процесів у підприємстві, залежатиме місце країни в системі світогосподарських зв'язків та її міжнародна конкурентоспроможність.

Що стосується України, то в 1998 році в Хмельницькій області був створений перший вітчизняний кластер. У 2005 році були сформовані 5 кластерів в ряді галузей, серед яких будівельний, швейний, харчовий - в Хмельницькому, харчовий та туристичний - в Кам'янець - Подільському. До складу харчового кластеру входять підприємства харчової та переробної промисловості Хмельницької області, спільна діяльність яких спрямована на виробництво нових видів конкурентоспроможної продукції, яка реалізується під загальною торговою маркою. Також в області з'явилася ділова мережа зеленого туризму, створена на базі кількох малих підприємств. Досвід Хмельницької області у формуванні кластерів є корисним для інших регіонів. Особливо для західних областей, де традиційно розміщені невеликі виробництва з використанням місцевих природних ресурсів та місцевого кадрового потенціалу, що, як показує світовий досвід, найбільше сприяє кластеризації. На думку експертів, наступним сектором кластеризації в Україні стануть автомобільна промисловість та інформаційні технології.

Безперечним піонером кластеризації в Україні варто вважати Хмельницьку область. При сприянні Асоціації "Поділля Перший", що об'єднала у своїх рядах вчених, підприємців, фінансистів та представників влади, вдалося в період з 1997 по 2000 р. сформувати кілька виробничих кластерів, у т.ч. швейний, будівельний, харчовий, туристичний, продовольчий та зелений сільський туризм, які функціонують й сьогодні. Досвід регіону Поділля став

найважливішим полігоном в освоєнні специфіки й перспектив кластеризації для інших двадцяти шести регіонів України.

В цілому кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації в свою діяльність, протягом останніх 5 років, поступово збільшується (рис. 1.):

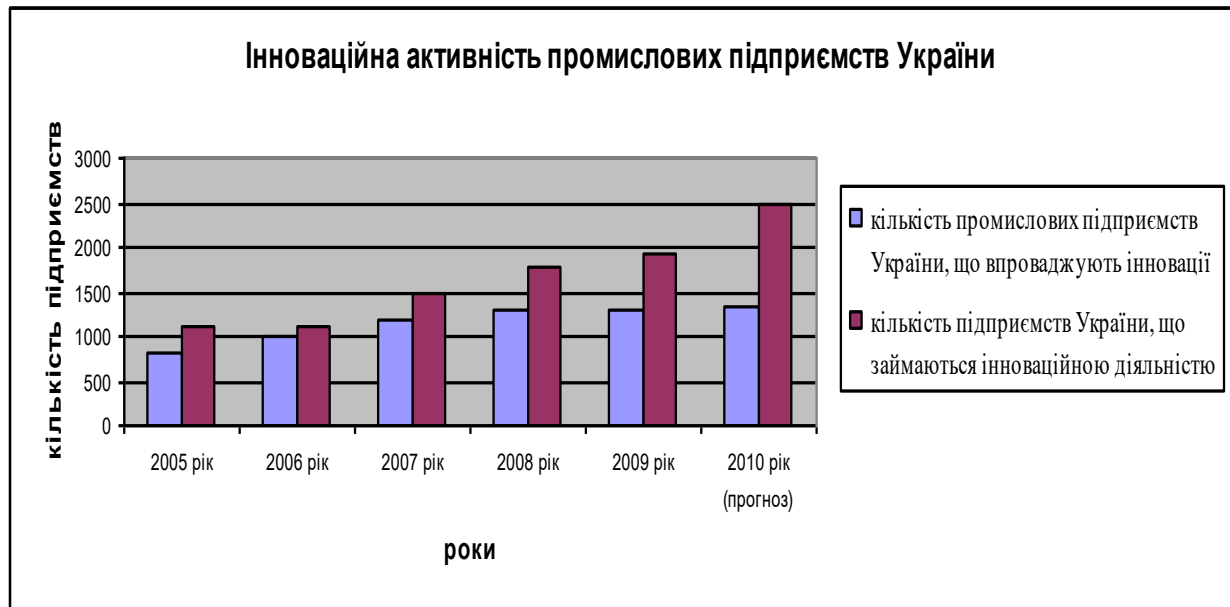

Рис. 1. Інноваційна активність промислових підприємств України

Складено автором за матеріалами [1]

До регіонів, що зуміли домогтися успіхів у формуванні кластерних об'єднань, крім Хмельницької області, варто віднести АР Крим, Івано-Франківську, Рівненську, Полтавську, Сумську, Харківську, Херсонську, Одеську й Миколаївську області. Досвід розвитку кластерних ініціатив на Поділлі, в Прикарпатті, Поліссі, Криму та в інших регіонах свідчить про те, що формування сучасних партнерських відносин між місцевими державними органами, діловими колами, а також місцевими науковими й освітніми центрами є складним комплексним процесом.

Будівельний кластер є одним з найбільших в Україні за обсягом продукції, що виробляється. Кластер був створений у 2005 році та об'єднує близько 30 підприємств, частина яких спеціалізуються на виробництві будівельних матеріалів, проектуванні, будівництві, дизайні, що забезпечує повний цикл будівництва зі здачею об'єкту „під ключ”. Інші підприємства кластеру надають торговельні, маркетингові, юридичні та інформаційні послуги.

Необхідно відмітити, що досвід організації кластерів в Україні напрацьовано проектом Департаменту Міжнародного розвитку Великобританії (DFID-Department for International Development) „Розвиток приватного сектору”, у межах якого, починаючи з 2003 року, надавалася допомога для удосконалення бізнес-середовища у Житомирській, Одеській та Харківській областях. За чотири роки функціонування проекту у цих регіонах створено такі кластери, як „Українська асоціація каменю” (Житомир), „Одеські вина”, „Харківська асоціація виробників устаткування машин”, які на сьогодні успішно розвиваються.

Державну стратегію регіонального розвитку України до 2015 року затверджено постановою КМУ від 21.07.2007. року. Цей документ визначив умови для підвищення конкурентоспроможності регіонів ”реструктуризацію економічної бази окремих регіонів та створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі” [2, с. 35] . Відмінною рисою цього документу є те, що державна підтримка у вигляді збільшення обсягу інвестицій в окремі галузі економіки та реалізації інновацій сфокусована на двох основних видах регіонів тих, де ”необхідно реструктурувати традиційні галузі з критично високим рівнем зношеності основного капіталу та наявністю ризиків виникнення техногенних катастроф національного масштабу ” [2, с. 45], а також “регіонах, які мають досвід роботи із створення наукоємних та високотехнологічних продуктів” [2, с. 40]. У цих регіонах держава сприятиме інноваційному розвитку та забезпечуватиме проведення досліджень та розробок з використанням останніх науково-технічних досягнень шляхом:

- Проведення конкурсів національних інновацій та венчурних ярмарків з метою забезпечення інвестування насамперед найбільш перспективних інноваційних проектів;
- Збільшення обсягів державного замовлення на підготовку кадрів для інноваційного підприємництва (інноваційних менеджерів та фахівців з венчурного інвестування) [2, с. 49-50].

В Концепції Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008-2012 роки" зазначається, що виконання Програми дасть змогу "забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури - високотехнологічних кластерів" [2, с. 56]. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року передбачає створення "науково - виробничих кластерів" у м. Києві, Київській та Львівській областях [2, с. 73]. Розвиток кластерних ініціатив в Україні виявило необхідність першочергового здійснення задач важливого значення.

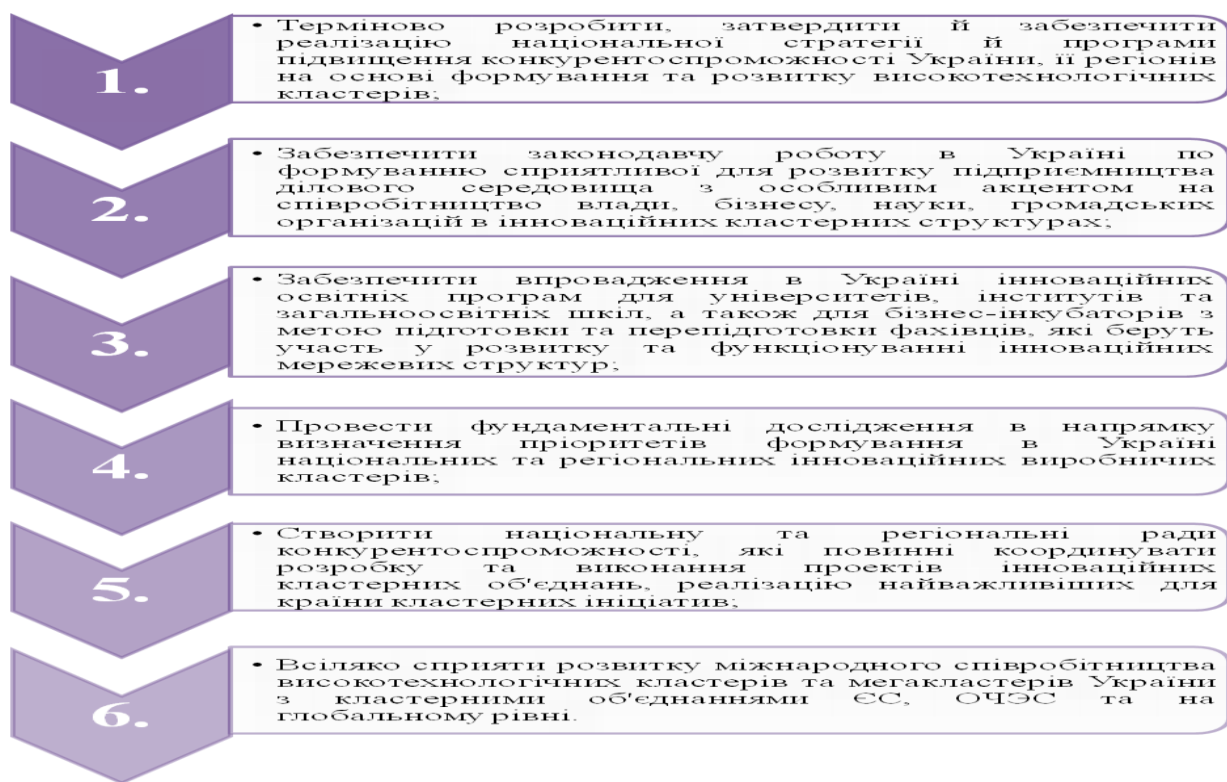

Рис. 2. Система заходів розвитку кластерних ініціатив в Україні

Складено автором за матеріалами [3, 4]

Звичайно, стан кластеризації в Україні можна характеризувати як початковий, тому проаналізуємо його. Індекс інноваційного розвитку, розрахований нами як інтегральний показник середньозваженого значення регіональних часток інноваційної активності підприємств, реалізованої інноваційної продукції та наукових організацій у відповідних загальноукраїнських показниках, згрупований за методом рівних відстаней, дає наступну картину (табл. 1.). Місто Київ за ІПР (Індекс інноваційного розвитку)

лідидує з великим відривом від наступної групи областей, яких налічується всього чотири.

Таблиця 1.

Інноваційний розвиток регіонів України

Регіони-члени кластеру	Характеристика кластеру
м. Київ	Регіон з найвищим рівнем інноваційного розвитку
I. Харківська, АР Крим, Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Львівська, Закарпатська області.	Області з високим рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Харківська обл.)
II. Волинська, Вінницька, Кіровоградська, Івано-Франківська, Донецька, Полтавська, Тернопільська, Миколаївська, Луганська, Сумська області.	Області з середнім рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Донецька обл.)
III. Житомирська, Чернівецька, Хмельницька, Рівненська, Херсонська, Чернігівська, Черкаська області, м. Севастополь.	Області з низьким рівнем інноваційного розвитку (центр кластеру – Чернівецька обл.)

Автор виділяє області з високим та середнім показником інноваційного розвитку. Остання група – об’єднує 7 областей та місто Севастополь. Вона має досить низький інноваційний розвиток. Якщо виходити з того, що стабільний розвиток розпочинається, коли щільність ознак явища певної якості досягає 20% і вище, то цьому стану відповідає тільки місто Київ. Отже, Україна ще дуже далеко знаходиться від цього рівня, адже середній показник знаходиться у межах 5-7%.

З вище викладеного варто зробити **наступні висновки**. Усвідомлення досвіду країн, що здійснили постіндустріальну трансформацію, та виходячи з циклічно - постадійного розвитку світового господарства, трансформація

української економіки уявляється за наступними варіантами: інерційно-ринковий варіант: створення досконалих (знеособлених) ринкових механізмів (речово-факторного розвитку економіки та спонтанної-соціалізації), та їх швидке впровадження; деіндустріалізація економіки, з наданням переваги сектору послуг; активне залучення прямих іноземних інвестицій та використання внутрішніх резервів для переходу на інвестиційну стадію економічного розвитку; поступове входження українського суспільства в коло глобальної соціалізованості; інноваційно-проривний варіант: підтримуюча галузева та міжгалузева кластерізація економіки з метою оновлення всіх сфер господарської діяльності з використанням стратегії залучення іноземних інтелектуальних досягнень; визначення реального переліку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності проривного характеру (для України 2-3 напрями); розробка спеціальної інвестиційно-інноваційної політики проривного типу; інформаційне забезпечення та створення інституційної інфраструктури проривного інноваційного розвитку; створення прогнозних маркетингових компаній для вивчення майбутнього попиту; розробка системного механізму інноваційних мотивацій; створення на кластерній основі системи постійної підготовки інноваційного споживача, інтелектуала та висококваліфікованого працівника; створення у регіонах з кращим рівнем інноваційного розвитку кластерів для підготовки умов реалізації інноваційно-проривних програм.

Незважаючи на всі проблеми й труднощі, які переживала Україна за останні роки, процес кластерізації був досить динамічним та має успіх у певних регіонах країни. Тільки за рахунок координування дій в об'єднанні зусиль державних установ, освітніх та наукових закладів, малого й середнього бізнесу можна досягти успіху, підвищити конкурентоспроможність економіки та життєвий рівень населення України в умовах жорсткої конкуренції у міжнародному поділі праці.

Ознайомлення зі світовим досвідом розвитку високотехнологічних кластерів, особливо в країнах-членах Європейського Союзу, дає приклад Україні щодо необхідності проведення ефективної реструктуризації

конкурентоспроможності великих державних комплексів та переходу до формування нових мережевих структур. Зокрема це стосується авіакосмічної промисловості, яку віднесено до стратегічних секторів пріоритетного розвитку згідно проекту діючої структури залучення прямих іноземних інвестицій – трирічному плану (2007-2010 рр.) Українського центру сприяння іноземному інвестуванню InvestUkraine. Держава має сприяти максимізації притоку іноземного капіталу саме в стратегічні сектори національної економіки, оскільки від їх діяльності залежить зростання добробуту регіонів. Галузевий інноваційний кластер матиме позитивний вплив на розмір потоку іноземних інвестицій, оскільки характеризується такими важливими чинниками, як значний експортний потенціал, потенціал технологій та інновацій, потенціал модернізації.

Створення на базі космічної галузі України галузевого інноваційного кластеру забезпечить виробництво національного наукомісткого продукту та його реалізацію на зовнішніх ринках. Галузевий інноваційний кластер є структурою нового технологічного укладу, створеною на основі вертикальної інтеграції космічних підприємств України, за принципом кооперації інноваційних стратегічних ресурсів і використання ефекту синергії. Рух у напрямі зростання потоків фінансових ресурсів через розширення відносин зі стратегічними партнерами гарантує компонування елементів усіх видів міжнародної співпраці та усіх рівнів прийняття управлінських рішень; спричиняє перспективне і пропорційне зростання економічного потенціалу та інноваційно-експортної складової; характеризує залежність ефективної діяльності підприємств від логічності, послідовності і узгодженості рішень на всіх рівнях державного управління.

Територіальна концентрація підприємств у Києві, Дніпропетровській області та Харкові зменшує витрати, пов'язані з транспортуванням та інфраструктурою. Кооперація космічних підприємств дозволить підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності на основі збільшення надходжень

від експорту високотехнологічної, наукомісткої продукції та зниження питомої частки витрат на зовнішньоекономічні операції.

Поетапне закріплення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за окремими підприємствами галузевого кластеру сприятиме збільшенню ефектів синергії у діяльності національної космонавтики. Кооперація підприємств-виробників, комплектуючих підприємств та організацій прикладного значення призведе до скорочення загального терміну розробки і виробництва нових космічних технологій завдяки концентрованому використанню інноваційних потенціалів підприємств космічної галузі України. Об'єднання економічних потенціалів підприємств галузі дозволить подолати перепони зростанню маркетингових можливостей, оскільки прогнозується зростання загальногалузевої кількості іноземних делегацій, відкриває шляхи збільшення експортного потенціалу за рахунок скорочення питомої ваги витрат на зовнішньоекономічну діяльність.

В цілому формування високотехнологічних кластерів у євро регіонах сприяє підвищенню конкурентоспроможності Європи в цілому та ефективним перетворенням в 15-ти областях України, які мають можливість брати участь у розвитку євро регіонів. Застосування механізму кластерної моделі надає можливість покращити інвестиційний клімат, сприяє об'єднанню природних, технологічних та інтелектуальних ресурсів, а також співпраці влади, бізнесу, громадських організацій у напрямі подолання застою та забезпечення економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дані електронного ресурсу Державного комітету статистики України:
www.ukrstat.gov.ua
2. Постанова Кабінету Міністрів України "Державна цільова економічна програма " Створення в Україні інноваційної інфраструктури " на 2009 - 2013

роки ” : від 14.05.2008 р., №447 // Офіційний вісник України. – 2008. - №36. – Ст.1201.

3. Соколенко С.І. Проблеми та перспективи посилення конкурентоздатності економіки України на основі кластерів / Соколенко С.І. // Міжнародна науково-практична конференція „ Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів” : (м. Львів, 26-27 червня 2008 р.).
4. Сорока Р. Про створення, функціонування та перспективи територіально-галузевих виробничих систем (кластерів) у промисловому комплексі Львівської області / Сорока Р. // Еф.держ.управління: Зб.наук.праць. – Львів, 2005. – Вип. 8. – С. 316-324.